

Højskolerne på Bornholm 1856-1993

En kort oversigt

De første højskoler

Den allerførste begyndelse med højskolevirksomhed på Bornholm blev gjort i 1856 i Åkirkeby, hvor de to unge løjtnanter Philip Rasch Dam og Lucianus Kofod etablerede den såkaldte "Bornholms højere Folkeskole". Lucianus Kofod var foruden officersuddannet også seminarist. Skolen fik til huse i Dams hjem, en stor købmandsgård på Torvet, og den fungerede i to vinterhalvår med henholdsvis 22 og 12 elever. Udover selve skolevirksomheden holdtes der offentlige møder hveranden lørdag eftermiddag, i alt 20 i løbet af de to vintre.

Der blev dannet et aktieselskab med det formål at rejse en regulær skolebygning til formålet, men det blev ikke til noget. Virksomheden ophørte, efter at begge de to lærere var blevet medlemmer af Folketinget.

I de følgende 10 år blev der to gange forsøgt på at oprette en tilsvarende skole i Åkirkeby eller dens omegn, første gang i 1863, og den sidste gang i 1867-68, hvor der var udarbejdet en ret detaljeret plan for skolen. Der var desuden optaget forhandlinger med en ung cand.theol., Chr. Thurah, om skolens ledelse og undervisningen, og man havde kig på en gård, som kunne erhverves til formålet. Dette forsøg blev imidlertid afblæst, dels fordi det ikke lykkedes at tegne tilstrækkeligt med aktier, og muligvis dels fordi der samtidig var ved at blive etableret en skole på Pæregård i Østerlars.

Det var den unge lærer fra Sandvig, Peter Julius Bohn, der var på færde. Han begyndte sin folkeoplysende virksomhed tidligt i 1860-erne med såkaldte søndag aften underholdninger i hjembyen. Han deltog som frivillig i krigen 1864, men hjemkommet fra den etablerede han i vinterhalvåret 1866-67 et højskolelignende kursus i Sandvig, hvor han lejede lokaler på den stedlige skole, hvor han selv var lærer. Året efter, 1867-68, blev det gentaget, nu under betegnelsen "Højskole og Navigationsskole". Til denne angives han at have haft 15 elever, og det indbragte ham en statsstøtte på 100 rigsdaler.

I løbet af denne tid må han have indset, at det største behov – og dermed de største muligheder – var i landbefolkningen. Engang i løbet af sommeren 1868 erhvervede han sammen med en landbrugskandidat, Michael Kofoed, som stammede fra Båsegård i Nylars, Pæregård i Østerlars for dér at oprette en højskole og landbrugsskole. Højskoleundervisningen skulle foregå om vinteren, landbrugsundervisningen med et vist islæt af praktisk arbejde om sommeren. Højskolen gik godt de to følgende vintre med henholdsvis 34 og 28 elever, mens den påtænkte landbrugsskole formodentlig aldrig kom i gang.

Efter den anden vinter solgte Julius Bohn imidlertid gården igen, og skolevirksomheden på dette sted ophørte.

Højskolen i Østermarie

Selve tanken blev dog ikke opgivet, og i løbet af sommeren 1870 blev der endnu engang dannet et aktieselskab, som skulle rejse penge til opførelsen af en rigtig højskolebygning. Det var fortsat Julius Bohn, der stod i spidsen for arbejdet, og denne gang lykkedes det at få tegnet tilstrækkeligt med aktier. Bygningen blev opført i Østermarie samme år og indviedes ved starten af den første vinterskole med en stor festlighed den 8. november.

Virksomheden i Østermarie fik en lovende begyndelse med et elevtal den første vinter på omkring 40. Den følgende sommer holdt man så den første pige-højskole på Bornholm med ca. 30 elever.

Der blev dannet et "Folkehøjskole-Samfund", en forening, som havde til formål at yde understøttelse til elever, men den fik ingen lang levetid. Lidt bedre gik det med en anden forening, "Ydun", i hvis regi der blev holdt offentlige møder rundt på øen.

Man havde imidlertid slået et for stort brød op. Der kom ikke så mange penge ind, som man havde regnet med, og byggeriet blev også dyrere end anslået. Resultatet blev en tyngende gældsbyrde, der efterhånden, som det kneb med at fastholde elevtal-

let, skulle blive et alvorligt problem. I 1874 kom man dog så vidt, at man også fik bygget et idrætshus (gymnastiksal) til skolen.

På grund af økonomien og heraf følgende uoverensstemmelser med aktieselskabet, opgav Julius Bon ledelsen af skolen i efteråret 1876 og blev i stedet lærer i København. Han var da kun 35 år. Han døde pludseligt 11 år efter.

Chr. Brodersen, som kom fra en lærerstilling på Hindholm Højskole, fik derefter overdraget ledelsen af skolen. Foruden at være lærer var han også officer, og han synes at have villet indføre en ret streng disciplin, men det gik åbenbart ikke. Der blev tilsyneladende også andre problemer, elevtallet faldt, og efter to år gav han også op.

Derefter blev det de to brødre Johan og Ludvig Bøgeskov, der formodentlig fra efteråret 1878 kom til at føre skolen videre. Det er vistnok i deres tid, at aktieselskabet blev opløst, og skolen blev overtaget som privat ejendom af de to brødre.

Brødrene Bøgeskov stammede fra Herning-egnen, og det hedder sig, at med dem fik Bornholm først en rigtig grundtvigsk højskole. Deres tid nævnes også som Østermarie-skolens glansperiode; især mindedes folk nogle store 4-dages efterårsmøder, som havde været meget vellykkede.

Det førstnævnte med det grundtvigske er nok i det væsentlige rigtigt. Derimod er det ret tydeligt, at det med glansperioden ikke holder. Det kneb fortsat med at få et økonomisk bæredygtigt antal elever; så vidt det kan konstateres var det højeste på omkring 30, men på de fleste hold har det været noget lavere. I 1884 trak Johan Bøgeskov sig ud for at overtage sin kones fødegård, Gadebygård, nogle få kilometer fra højskolen. Ludvig Bøgeskov søgte at føre skolen videre, men året efter afhændede han den og slog sig ned i Vendsyssel som gårdmand.

Den næste, der førte skolen videre, var Alfred Foverskov, ældste søn af den mangeårige lærer i Pedersker, Frederik Vilhelm Foverskov. Han gjorde en energisk indsats for at få det til at gå rimeligt, men kun et par gange lykkedes det at få elevtallet op på over 20; ellers lå det betydeligt under. Efterhånden var skolen således i en meget vanskelig situation, og det er netop under sådanne forhold, at den unge Martin Andersen Nexø blev elev fra januar 1890. Vinteren efter "slog de det sidste slag" og kom op på 25 elever, men da det to år efter trods en ihærdig annoncekampagne kun lykkedes at få nogle ganske få, bekendtgjorde Foverskov, at det blev hans sidste vinter i Østermarie. Der er næppe tvivl om, at han havde tabt et betydeligt pengebeløb på foretagendet, ligesom hans forgængere utvivlsomt også havde det.

Højskolen ved Ekkodalen

Snart efter at det blev kendt, at Foverskov opgav at videreføre skolen, blev der imidlertid taget initiativ til en fortsættelse af virksomheden på et nyt grundlag. Bygningen i Østermarie var dog noget af en klods om benet, idet den var behæftet med en gæld på omkring 7.000 kr., som en stor del af skolens faste støtter stod som kautionister for.

Man enedes dog hurtigt om at opgive en videreførelse i Østermarie og i stedet begynde helt på en frisk i en ny bygning, der skulle placeres centralt på øen. Og det blev på det nuværende sted nær ved Ekkodalen i Almindingen.

Der blev igen dannet et aktieselskab, og det lykkedes hurtigt at få tegnet en aktiekapital på 10.000 kr. Resten af udgifterne ville man finansiere ved at optage et kreditforeningslån.

Der blev købt en grund på 1 tønde land fra Valensgård, og i løbet af sommeren 1893 opførtes så den nye bygning. Grundstenen blev under en stor festlighed nedlagt den 16. juli, og i løbet af det tidlige efterår stod den færdig til at blive taget i brug 3. november.

Det var en T-formet bygning i to etager med en hovedfløj i retningen øst-vest med undervisningslokale, forstanderbolig og elevværelser i overetagen. I den tværgående sydfløj var der i den høje kælder køkken og spisestue, samt vaskerum og et par værelser. Ovenpå var der gymnastik- eller foredragssal. Som et fodstykke på T'et lå der en lav bygning med hestestalde og forskellige andre rum.

N. P. Jensen 1893-1901

Som forstander var realskolebestyrer Niels Peter Jensen fra Neksø blevet antaget. Han ledede skolen i dens første knap 8 år frem til foråret 1901. Han karakteriseres af den senere valgmenighedspræst, Karl Jespersen, som "mangesidig, fantasifuld, stemningsrig, med Rod i det exacte udfoldende sig i det historisk-poetiske, den kloge og grebne lagttager, ofte søgende det værdifulde fjernt fra Alfarvej".

Mod slutningen af den første vinterskole dannede elevholdet B.H.E., Bornholms Højskoles Elevforening, der i mange år frem fik stor betydning for skolen.

Skolen blev i øvrigt drevet med en forpagtningsordning, idet forstanderen forpagtede skolebygningerne og drev selve virksomheden for egen regning og risiko. Denne ordning kom til at bestå frem til 1943, da skolen overgik til selvejende institution, men en rest af det fortsatte helt frem til 1964.

Det lykkedes i N. P. Jensens tid at komme godt i gang med skolen, og der var jævn god tilgang af ele-

ver, 20, da der var færrest, og 40, da der var flest. Traditionen med offentlige møder fortsatte naturligt nok på den nye skole, og de synes at være kommet i særdeles god gænge.

I år 1900 fik Jensen imidlertid tilbud om at erhverve Hindholm Højskole for om muligt at rette den op efter en langvarig stærk nedgang i elevtallet, og derfor brød han op i foråret 1901.

F. Chr. Krebs Lange 1901-06

Efter N. P. Jensen overtog Frederik Christian Krebs Lange skolen til sommeren 1901. Han var, skriver Karl Jespersen, "ogsaa i sin Skolegerning først og fremmest Præst og Sjælesørger, nidkær Forkynder af det ene fornødne, som hans mandige og tæt sluttede Personlighed bestandig kredser om".

Den gode tilgang af elever fortsatte også i hans tid, og mødevirksomheden fortsatte ligeledes i sin gode gænge. Til disse arrangementer havde der dog ofte helt fra begyndelsen været for lidt plads i salen. For at afhjælpe dette, blev der i 1905 bygget til skolen, idet der blev føjet et stykke til gymnastiksalen mod syd. Det rummede en lærerlejlighed nederst og ovenpå en forlængelse af salen, der i det daglige kunne bruges som undervisningslokale. Tilbygningen kaldtes senere "Sønderomme". Den omtalte hestestald, der lå på dette sted, blev flyttet op til landevejen. Byggeriet blev finansieret ved en storstilet indsamling foretaget af elevforeningen. Noget tilsvarende skulle gentages flere gange senere.

Krebs Lange ledede skolen frem til efteråret 1906, da han brød op for at virkeliggøre en gammel drøm om at blive præst.

Det blev han allerede året efter, idet han blev opfordret til at blive præst for Stevns Frimenighed.

Andreas Hansen 1906-23

Den næste i rækken af forstandere blev Andreas Hansen, som kom fra en lærerstilling på Særslev Højskole på Vestfyn. Ham kan man karakterisere som et litteratur- og teatermenneske, en åndspersonlighed med meget vid horisont. Han er utvivlsomt den af skolens ledere, der har sat sig de dybeste spor i bornholmsk åndsliv, først som forstander i 17 år, siden som præst i ca. 20 år.

Tre år efter Andreas Hansens tiltræden fraveg man – ikke uden betænkelighed – "den rene højskole" og indførte landbrugsfag som en del af undervisningen. Siden var der som en helt selvfølgelig ting altid knyttet en landbrugskandidat til skolen som lærer. Den første af dem var Johannes Jensen, som stammede fra

Kratlund i Pedersker. Han var fast knyttet til skolen i 7 år. Siden var landbrugslærerne oftest kun på deltid.

En anden lærer, der var på skolen i længere tid, i alt 9 år, var Kai Sensius, som var uddannet organist. Det mest almindelige var ellers, at lærerne kun var tilknyttet skolen et års tid eller to, og undertiden kun på et enkelt hold.

I det meste af Andreas Hansens forstandertid fortsatte den gode tilgang af elever. Selvom det gik noget op og ned var der dog et gennemsnit på omkring 30, og var det end små forhold, så kunne det økonomisk bære sig, og foreløbig tog det sig i det store og hele lovende ud.

Omkring midtvejs i Andreas Hansens tid, i sommeren 1914, tog man igen fat på byggeri. Denne gang blev hovedfløjen forlænget ca. 8 m mod vest. Derved blev forstanderboligen væsentligt forøget, og der blev nogle flere værelser i overetagen. Denne gang var det aktieselskabets bestyrelse, der tog sig af finansieringen, i hovedsagen ved at få tegnet flere aktier.

Inden byggeriet var færdigt, brød 1. verdenskrig imidlertid ud, og det medførte en del vanskeligheder, ikke mindst kraftige prisstigninger. Efter en midlertidig nedgang kom der dog godt med elever i de sidste krigsår.

Privat mødte Andreas Hansen også megen modgang i disse år. Han mistede to børn, og hans kone, Inger, blev alvorligt syg. Efter flere sygehusophold og operationer døde hun så også kort før jul 1919.

Sommeren efter dykkede elevtallet helt ned til 13, og dette sammen med, at priserne på livsfornødenheder endnu var høje efter krigen, fik Andreas Hansen til på en generalforsamling at erklære, at han ikke kunne fortsætte uden økonomisk støtte. Hans udtalelse medførte en del diskussion, som mandede ud i, at aktieselskabet og elevforeningen gik sammen om en ny indsamling til en "Hjælpefond". I løbet af kort tid lykkedes det at få indsamlet mere end 12.000 kr., og disse penge kom i de følgende ca. 20 år til at gøre god gavn til forskellige ting.

De vanskelige tider, men især hans kones og to børns død, sled på Andreas Hansen, så da valgmenigheden et par år efter tilbød ham at blive præst i Rønne-afdelingen, slog han til. Af forskellige grunde trak tingene dog ud, så han først fratrådte forstanderstillingen i efteråret 1923.

Frode Aagaard 1923-34

Den næste forstander blev den kun 27-årige Frode Aagaard, som kom fra en lærerstilling på Vinding Højskole på Vejle-egnen. Han var et meget politisk og samfundsmæssigt engageret menneske, og han skildres i øvrigt som meget åben og livlig. Han fik en god start med godt med elever, især på sommerholdene.

Det skyldtes dog i væsentlig grad, at han formåede at "hente" en del piger fra Jylland til skolen, idet han var ret kendt i forbindelse med ungdomsarbejde.

Fra skolens oprettelse i 1893 og frem til slutningen af 1920-erne var der noget svingende elevtilslutning. Det laveste tal var som tidligere nævnt omkring 20, det højeste omkring 40, men i det længere løb var der dog en vis stabilitet. Gennemsnittet for vinterholdene lå omkring 30, for sommerholdene lidt lavere. Frem mod 1930 begyndte tallene imidlertid at falde, og på vinterholdet 1931-32 blev det kun til 11 elever før jul. Denne nedadgående tendens skulle vise sig uafvendelig.

De faldende elevtal fik nogle gamle elever til at tale for en modernisering af skolen; specielt foreslog de forbedringer med hensyn til køkken- og spiseforhold. Igen blev der sat en indsamling i gang, og så blev den gamle spisestue lagt sammen med køkkenet, og der blev indrettet en ny spisestue i lærerlejligheden i "Sønderomme".

Det hjalp dog ikke på elevtilgangen, og det måtte naturligvis give Frode Aagaard noget at tænke på. Da han et par år senere fik tilbud om at overtage Vestbirk Højskole hjemme i Jylland, slog han derfor til og fratrådte til april 1934 efter vinterskolens afslutning.

Thomas Thomsen 1934-40

Aagaards afløser blev Thomas Thomsen, som kom fra Galtrup Højskole på Mors. Han var uddannet bygningshåndværker, før han blev lærer, og det hedder i øvrigt om ham, at han besad en usædvanlig stor viden. Men han var tung og uinspirerende i sin fremstillingsform, og det gav ham trods ubestrideligt fine menneskelige egenskaber et dårligt rygte som lærer og foredragsholder.

Hans opgave med at videreføre skolen havde i det hele taget ikke gode udsigter. Tilslutningen fra de gamle kredse på Bornholm var stærkt aftagende, ligesom tilgangen til højskolerne som helhed også længe havde været dalende. Elevtallet svingede fortsat noget, men kun en enkelt gang nåede man op over 20. Da man i de sidste par år af 1930-erne kom så langt ned, at statsanerkendelsen – og dermed statstilskuddet – var i fare, bestemte bestyrelsen sig til at skride til afskedigelse af Thomsen. Som et plaster på såret købte skolen senere hans landejendom, kaldet "Godset", som Andreas Hansen havde erhvervet i 1918, og som siden gik i "arv" til de næste forstandere. Thomsen fratrådte til april 1940 efter vinterskolens afslutning.

Krigstid og krisetid 1940-44

Som midlertidig forstander ansatte bestyrelsen valgmenighedens hjælpepræst Kay Kirkegaard Jensen. Han var populær, og dette sammen med, at situationens alvor formentlig var gået op for højskolens støtter, medførte et elevhold på 27 i sommeren 1940.

Men der måtte gøres noget mere. For sidste gang foranstaltede elevforeningen en større indsamling, og så skred man i sensommeren 1940 til en gennemgribende modernisering af skolens hovedfløj. Overetagen blev fuldstændig ombygget, og i stedet for de gamle værelser af forskellig størrelse blev der nu indrettet dobbeltværelser over det hele. Der blev desuden indlagt centralvarme, og en del mindre forbedringer i underetagen samt udbedring af kloakforholdene blev foretaget.

Til vinterskolen samme år, 1940-41, blev der antaget en ny lærer, Peter Gamborg Nielsen, med henblik på, at han senere skulle overtage ledelsen. Det skete så til den næste sommerskole. Han viste sig imidlertid at være af en ilter og stridbar natur og kompromisløs i sin glødende nationalfølelse. Da 2. verdenskrig som bekendt var i gang på det tidspunkt, og Danmark var blevet besat, skabte det snart problemer; det skabte splittelse i stedet for samling. Det lykkedes at fastholde de pæne elevtal et par år, men derefter gik det nedad igen. Dette sammen med Gamborgs karakter medførte, at bestyrelsen i slutningen af 1943 også skred til afskedigelse af ham.

I 1942 kom der en helt ny lov for højskolerne. Den indebar bl.a., at der kunne søges om statslån på meget fordelagtige vilkår til nybyggeri og forbedringer. En betingelse var dog, at skolen var en selvejende institution. Som direkte konsekvens af denne lov gik Bornholms Højskole i 1943 derfor over fra at være et aktieselskab til en selvejende institution. Ændringen blev vedtaget næsten uden indsigelser, men der skulle en del møder og generalforsamlinger til for at få alt det formelle i orden. Ved overgangen stod elevforeningen i øvrigt som ejer af næsten halvdelen af aktierne. De var dels erhvervet i forbindelse med indsamlingerne, dels overdraget fra enkeltpersoner i årenes løb.

I de sidste år af 1930-erne var der i ledende landbokredse planer om oprettelsen af en uddannelsesinstitution for landboudommen – formentlig som et led i bestræbelserne på at fastholde dem i landbruget. Der var forhandlinger i gang om at placere denne skole i nær tilknytning til højskolen, men i mellemtiden kom krigen, og sagen blev udsat. Et par år senere blev den taget op igen, men nu var der kun tale om en husholdningsskole. Det lykkedes dog ikke at rejse den fornødne kapital. Men som en besked mellem-løsning blev der i 1943 etableret en kursusafdeling i "Sønderomme" med skolekøkken nederst i den tidli-

gere spisestue og et almindeligt undervisningslokale i rummet ovenpå. I nogle år frem blev dette så brugt til korte husholdningskurser på vistnok 4 à 6 uger, ligesom der også blev husholdningsundervisning for de kvindelige elever.

Af andre ting fra Gamborg Nielsens korte forstandertid kan nævnes, at sommerkurset blev forlænget fra 3 til 4 måneder, således at det først sluttede med udgangen af august.

Gamborg Nielsen fratrådte ligesom flere af sine forgængere efter vinterskolens afslutning, i dette tilfælde i foråret 1944.

Aksel Lauridsen 1944-64

Gamborg Nielsens afløser blev Aksel Lauridsen, der i nogle år havde været leder af Herning Friskole, men derefter en kort tid været lærer hos Frode Aagaard på Vestbirk Højskole.

Lauridsen tiltrådte til sommerskolen 1944, og året efter oplevede de sammen med det nyligt ankomne sommerhold befrielsen den 4. maj 1945.

Med Lauridsen lykkedes det at få elevtallet noget op det sidste krigsår og i tiden lige efter. Men derefter styrtdykkede det nærmest, især på grund af de bornholmske piger, der næsten helt forsvandt. Det lykkedes dog at supplere med en del elever ovrefra, men tallene vedblev i lang tid at ligge meget lavt. I 10-året 1945-55 lå det samlede gennemsnit på 12, og da minimumskravet for en igangværende godkendt skole efter den tids beregningsmodel var på godt 13, måtte man i mange år søge dispensation fra denne regel. Man var imidlertid velvilligt indstillet fra ministeriets side og gav dispensationen indtil nye muligheder viste sig.

På grund af de få elever måtte de nødvendige supplerende indtægter naturligvis komme ind på anden måde, og Lauridsens tid blev derfor en periode præget af en næsten utrolig aktivitet og foretagsomhed. Det gjaldt de korte 8- og 14-dages sommerkurser, som efterhånden blev en meget væsentlig del af virksomheden, det gjaldt udlejning til korte faglige kurser af mange slags, udlejning til lejrskoleophold for såvel skolebørn som voksne seminarieelever, mødevirksomhed af forskellig art samt udvekslingsbesøg mellem Bornholms Højskole og flere svenske folkehøjskoler. Med undtagelse af det sidstnævnte, som naturligvis ikke gav nogen indtægter, havde alt det andet godt nok været der i forvejen, men ikke i nær samme omfang.

For at klare behovet for værelser til de mange kurser og andre måtte der bygges, og til dette blev den nye lov en god hjælp. Derfor blev Lauridsens periode trods de lave elevtal den periode, hvor der har været

størst byggeaktivitet på skolen. I 1946 byggedes "Annekset" med værelser til ca. 40 personer; i 1950 fulgtes det af to husvildebarakker, der var blevet ledige, og som blev kaldt for "Solgården" og "Grønnegården"; i 1952 blev der bygget en del om i køkkenet og en helt ny spisesal blev opført samtidig med, at der blev foretaget ændringer i hovedfløjen, og "Sønderomme" blev istandsat. I årene derefter fulgte så i to omgange en forlængelse af "Annekset" med en maskinteknisk afdeling.

Fra 1955 gav en mindre lovændring mulighed for at få godkendt kursus, der var på mindre end 5 måneder også i vinterhalvåret. Derfor blev der indført 3 mdr.s kursus fra januar sideløbende med 5 mdr.s kurset, og på den måde lykkedes det at få elevtallet lidt op. Efterhånden var sommeren derimod så optaget af korte kurser og andre aktiviteter, at man fra året efter opgav sommerskolen.

Lidt senere gav en ny lov om sygeplejeuddannelsen imidlertid anledning til overvejelser om at etablere en sygeplejeforskole på højskolen. Der kom forhandlinger i gang og alle godkendelser kom i hus i løbet af 1958. Til dette projekt skulle der dog bygges igen, men i mellemtiden kom der byggestop og andre hindringer.

Sygeplejeforskolen kom dog i gang til august 1959, og nogenlunde samtidigt tog et storstilet byggeri sin begyndelse. Det var den nye vestfløj med ny forstanderbolig, undervisningslokale, forstanderindelejlighed og elevværelser. Dernæst en lærerlejlighed og som 2. etape året efter en ny foredragssal, et demonstrationslokale samt diverse ombygninger og forbedringer i de gamle bygninger. Endelig blev et gammelt husmandssted et par hundrede meter fra skolen opkøbt, og i det blev der indrettet to lærerlejligheder.

Trods de gode muligheder for statslån medførte det omfattende byggeri alligevel, at skolen fik en stor gældsbyrde, en byrde som den for så vidt har haft at slås med lige siden.

Succesen med sygeplejeforskolen lod vente lidt på sig, men efterhånden kom man op på pæne elevtal. Der var 36 sygeplejeelever det år, der var flest, og man kunne endda have fået flere. Som tingene havde udviklet sig, var denne skole dog nærmest en ren fagskole med ganske strenge eksamenskrav. Derfor var det for så vidt en logisk konsekvens, at uddannelsen nogle år efter blev ændret og forskolerne forsvandt fra højskolerne.

Det er blevet sagt af folk, der var tæt på højskolen, at uden Aksel Lauridsen havde Bornholms Højskole ikke overlevet. Og det er uden tvivl så rigtigt, som det er sagt. Efter alt, hvad han har efterladt sig af skriftlige udsagn om sit virke på skolen, kan man sige, at han identificerede sit eget personlige liv så stærk med skolens skæbne, at dens overlevelse blev en livsnødvendighed for ham.

Situationen var imidlertid hele tiden sådan, at det kostede et nærmest overmenneskeligt slid, og det tog i længden på helbredet. I foråret 1964 måttet han give op. Efter sigende havde han af sin læge fået at vide, at hvis han ville gøre sig håb om at leve ret meget længere, måtte han holde op med højskolearbejdet. Han fratrådte 1. december samme år for at blive præst i Velling i Vestjylland, men allerede 14 måneder senere, i januar 1966, døde han.

Svend Aage Bülow 1964-70

Lauridsens afløser blev Svend Aage Bülow, som kom fra en lærerstilling på Den frie Lærerskole i Ollerup. Allerede før hans tiltræden blev det bestemt at foretage nogle ændringer i undervisningsstrukturen på højskoleholdet. I stedet for den hidtidige brede vifte af fag, som alle elever fulgte undervisningen i, og kun med ganske få tilvalgsfag, blev der indført nogle såkaldte "liniefag", som bestod i, at man i et vist antal timer udelukkende beskæftigede sig med et bestemt fag eller fagområde, og hvoraf den enkelte elev kun kunne vælge ét. De tre liniefag var naturfag, som var tænkt som en forberedelse til sygeplejeforskolen, kunst, især som praktisk værkstedsfag, og endelig engelsk.

Kort tid efter Bülows tiltræden ændrede man også tidspunkterne for højskoleholdet, således at der blev to kurser à 4 måneder forår og efterår sideløbende med sygeplejeforskolen (som dog var på 5 måneder).

(Det var situationen, da jeg kom ind i billedet 1. august 1967. SAM).

Som nævnt skete der ved denne tid en ændring af sygeplejeuddannelsen. Tendensen gik mod, at sygehusene oprettede deres egne forskoler, og derfor blev det klart, at denne del af højskolevirksomheden ville have begrænset tid tilbage. Alligevel kom det hurtigere end ventet, da der til efterårsholdet 1968 kun meldte sig 6 elever – trods kraftig annoncering. Sygeplejeforskolen måtte derfor nedlægges, og dermed kan man sige brast den sidste drøm om at gøre skolen levedygtig med langtidselever.

Da det ydermere kun blev til 14 elever på højskolens efterårshold, måtte der ske en forandring. Den blev, at der fra nytår 1970 kun blev ét højskolehold à 5 måneder, og at sommeren og det tidlige efterår helt blev helliget kortkursusvirksomhed. Nogle år før var ideen om korte kurser for pensionister opstået, og nu var tiden moden til, at man kunne arrangere et større antal af dem – ældrekurser, som de oftest er blevet kaldt.

I de godt 20 år, der er gået siden, har det udviklet sig til, at der er korte kurser i ca. 4 1/2 måned og i de seneste år med et deltagerantal på omkring 1000. I

mange år har disse kurser udgjort langt hovedparten af skolens økonomiske grundlag.

I 1968 rejste valgmenighedens præst, Erling Kristiansen, som tidligere en del år havde været tilknyttet skolen som lærer, til Jylland for at blive sognepræst i Gylling i nærheden af Horsens. Bülow havde da i nogen tid forberedt sig til at blive præst, og det endte derfor med, at han fremskyndede sine studier, fik aflagt eksamen og overtog så stillingen sideløbende med forstanderhvervet. Allerede i 1970 fik han imidlertid mulighed for at blive valgmenighedspræst i Bøvlingbjerg i Vestjylland og fratrådte derfor i forsommeren samme år. I knap to måneder derefter vikarierede højskolelærer Richard Syberg fra Bräkne Hoby i Blekinge som forstander.

Kjeld Hansen 1970-87

Bülows afløser blev Kjeld Hansen, som stammede fra Fyn. Han havde været lærer på forskellige højskoler og i ca. 10 år været forstander for en efterskole i Vestjylland, som han omdannede til ungdomshøjskole.

Med sygeplejeforskolens ophør forsvandt grundlaget for højskoleholdets naturfagslinie, men ellers fortsatte dette traditionelle 5 mdr.s kursus i en del år med kunst og fremmedsprog som liniefag. På et tidspunkt blev et par tilvalgsfag slået sammen til en tekstillinie, og med ansættelsen af en ny lærer i 1975, blev der også oprettet en journalistiklinie.

For at give et jævner forløb mellem vinterskolen og sommerkurserne vendtes der i 1978 tilbage til de gammelkendte tider med start på vinterskolen den 3. november.

Trods alle disse tiltag kneb det dog stadig med at få elevtallet op på en rentabel størrelse, og under indtryk af andre skolars succes på et bestemt felt, blev vinterskolen fra efteråret 1978 omdannet til kunsthøjskole, og sproglinien og journalistiklinien blev dermed ophævet.

Omdannelsen medførte en god tilgang af elever på det første hold, men gav også anledning til en mængde problemer, indtil der blev fundet en form, der passede ind i skolens helhed.

I den nye skikkelse fik vinterskolen keramik, tegning/maling og tekstil som speciallinier. I den form har det med enkelte mindre justeringer fungeret siden da.

I de første mange år med sommeren helliget de korte kurser for ældre, var der normalt kun 8 kurser à 14 dage. Det passede med skolens lovpligtige undervisningstid, og der blev holdt sommerferie på samme tid ved at skolen lukkede i tre uger. Af økonomiske grunde blev dette dog ændret omkring 1980, så det

efterhånden blev til 12 gange 14 dage, hvor man så måtte skiftes til at holde sommerferie.

Af byggerier er der i de sidste ca. 20 år foretaget to store nyskabelser. Helt tilbage fra Lauridsens tid forelå der planer om en udvidelse af den gamle hovedbygning med en ny fløj mod nord. Der skete ændringer af projektet undervejs, og det endte med at blive udstykket i 10 små elevhuse. I 1973 var tingene nået så vidt, at byggeriet kunne foretages, og de 10 huse opførtes så i løbet af godt et år på et areal syd for skolen, der var mageskiftet med "Godset" øst for landevejen. Samtidig blev der bygget en ny varmecentral, der skulle forsyne hele komplekset med varme. Byggeriet betød en kolossal landvinding med hensyn til værelsernes standard, og så snart det var færdigt, blev de gamle husvildebarakker fjernet.

Snart efter begyndte dog den første planlægning af det næste byggeri. Denne gang var det køkken og spisesal, det gjaldt. Med de mange sommerkurser med efterhånden over 70 deltagere, var de gamle forhold for små og især meget uhensigtsmæssige.

Efter næsten 10 års ventetid på de billige statslån med rentetilskud og adskillige andre komplikationer, kom det i sommeren 1986 dog så vidt, at man kunne gå i gang. I juni blev der gravet ud, og i løbet af ca. 10 måneder stod det hele færdigt til at blive taget i brug på sommerkurserne 1987. Også det byggeri må betegnes som en stor landvinding for skolens ydre rammer.

Senere samme år fyldte Kjeld Hansen 62 år og benyttede den lejlighed til at gå på førtidspension ved udgangen af 1987.

Karsten Thorborg 1988-

Kjeld Hansens afløser blev Karsten Thorborg, som kom fra en lærerstilling på Uldum Højskole.

I det store og hele er skolen siden fortsat i det tidligere lagte spor med 5 måneders højskole om vinteren – hvor der som omtalt ovenfor lægges særlig vægt på kunst og kunsthåndværk – og korte kurser i hele sommersæsonen. Efterhånden blev der skaffet flere

sengepladser, så der på sommerkurserne blev plads til ca. 90. En nyskabelse inden for disse er nogle kurser med vandringer på Bornholm i én eller to uger. De har vist sig at være en god succes og virker som en god afveksling mellem de mange ældrekurser.

På sommerkurserne nyder skolen helt klart godt af det samme, som får turisterne til at strømme til øen. I en vis forstand har den kun ét virkeligt trækplaster at byde på fremfor alle andre højskoler. Det er alle Bornholms "herligheder".

De er imidlertid ikke så attraktive om vinteren, og også i den henseende deler skolen for så vidt vilkår med turisterhvervet. Det er situationen nu i dens jubilæumsår, og det vil den nok vedblivende være.

Med hensyn til de mere praktiske ting, så fik skolen i eftersommeren 1988 installeret det hidtil største solvarmeanlæg på Bornholm. Tre rækker med i alt 33 solfangere og en samlet varmeplade på 412 kvm blev stillet op på det lavtliggende område vest for de ti elevhuse og derfra forbundet med rør til centralvarmeanlægget. Efter de første "børnesygdomme" fungerer det efter hensigten og klarer almindeligvis det meste af skolens varmebehov i nogle måneder om sommeren.

De seneste år har ellers været en del præget af reparationsarbejder og fornyelser af nogle af skolens ældre dele. Det vil der nok altid være et stort behov for med det efterhånden store kompleks af meget forskelligartede bygninger.

Som det sidste i denne korte oversigt skal endelig nævnes, at de store verdenshistoriske begivenheder i de seneste år med opbruddet i hele Østeuropa også har fået en vis betydning for skolen. Som et led i de mange bestræbelser, der udfoldes for at støtte de gamle østlande, ikke mindst de små baltiske randstater, Estland, Letland og Litauen, har skolen på de to sidste vinterhold haft henholdsvis to og fire elever fra Estland, ligesom der har været noget udlejning til folk fra samme land, der deltog i kursus på AMU-centret i Åkirkeby under projektet Baltisk Uddannelsesø.

Måske vil dette og lignende ting også på længere sigt vise sig som en ny mulighed for skolen, specielt i vintermånederne. Det kan man i hvert fald håbe på.